

Макаренко А. В. Психолого-педагогічна характеристика вихованців закладів інтернатного типу

У статті висвітлено загальні психічні і соціально-педагогічні особливості вихованців, які утримуються і навчаються в закладах інтернатного типу. Автором детально розкриваються причини виникнення в дітей-сиріт материнської, сімейної, сенсорної та інших видів депривації та аналізується їхній вплив на особистість вихованця.

Ключові слова: вихованці, діти-сироти, заклади інтернатного типу, депривація.

Макаренко А. В. Психолого-педагогическая характеристика воспитанников учреждений интернатного типа

В статье показаны общие психические и социально-педагогические особенности воспитанников, которые содержатся и учатся в учреждениях интернатного типа. Автором детально раскрываются причины возникновения у детей-сирот материнской, семейной, сенсорной и других видов депривации и анализируется их влияние на личность воспитанника.

Ключевые слова: воспитанники, дети-сироты, учреждения интернатного типа, депривация.

Makarenko A. V. Psychology-pedagogical the characteristic of pupils of boarding school

In article the general mental and socially-pedagogical features of pupils which contain and study in boarding school are shown. The author the reasons of occurrence at children-orphan parent, family in details reveal, touch and other kinds deprivation and their influence on the person of the pupil is analyzed.

Keywords: pupils, children-orphan, boarding school, deprivation.

УДК 37.013.42:364-787.7-053.2-058.51

Л. В. Рень

СТАН ТА ПРОБЛЕМИ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОФІЛАКТИЧНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ ВУЛИЦІ

Однією з головних умов успішного поступу країни є всебічний, гармонійний розвиток її дітей та молоді. Відповідно вкладання „соціальних інвестицій” у молоде покоління – це вірний і раціональний шлях для успішного майбутнього нації. Усвідомлення і розуміння цих сентенцій особливо загострюється, коли даються ознаки наслідки недостатньої уваги до дітей з боку батьків, вчителів, неупорядкованого дозвілля молоді, прояви жорстокості та криміналізації серед них. Реалії

сьогодення якраз мають такі тенденції, що зокрема виражається у наявності у суспільстві бездоглядних та безпритульних дітей, або так званих дітей вулиці.

Вирішення означеної проблеми в Україні, профілактична робота з даною категорією неповнолітніх актуалізується у зв'язку з офіційно визначеним курсом держави у напрямі запобігання соціальному сирітству, подолання бездоглядності та безпритульності серед дітей, про що йдеться у Загальнодержавній програмі „Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини” на період до 2016 р.

Аналіз наукових джерел свідчить, що проблеми дитячої бездоглядності та безпритульності викликають значний інтерес у дослідників. Науково-теоретичні аспекти проблеми, причини поширення явища „діти вулиці” висвітлюються у працях Т. Алексеєнко, О. Безпалько, Л. Волинець, Л. Завацької, А. Капської, Н. Максимової, А. Нечаєвої. Психолого-педагогічні особливості бездоглядних та безпритульних дітей розкрито у дослідженнях Т. Зайцевської, А. Кацєро, Ю. Клейберга, Т. Малихіної, І. Цушка. Науковцями Т. Бессоновою, А. Гоголевою, Л. Мардахаєвим, В. Оржеховською, А. Реаном, Т. Федорченко запропоновані можливі шляхи вирішення проблеми дітей вулиці, причому увага акцентована на профілактичній роботі.

Метою нашої статті є вивчення стану профілактичної роботи з бездоглядними та безпритульними дітьми, виявлення проблем її організації в умовах різних інституцій. Для досягнення окресленої мети нами було проведено ряд опитувань, аналіз результатів яких пропонується нижче.

З'ясування стану та проблем організації певної діяльності неможливе без вивчення об'єкта, на який спрямована ця діяльність. Відповідно нами було проведено опитування учнів 6-7-х класів загальноосвітніх шкіл № 3 та № 34 м. Чернігова. Вибір даної вікової категорії (12-13 років) обумовлений тим, що, як показали результати вивчення соціально-психолого-педагогічного портрету бездоглядних і безпритульних дітей та дані Центру соціально-профілактичної роботи з дітьми вулиці (ЦСПР, м. Чернігів), діти цього віку складають більшість дітей вулиці. Вибірка становила 257 осіб, із них 131 хлопчик та 126 дівчаток. У процесі дослідження аналізувалися причини поширення явища „діти вулиці”, серед яких: стосунки із вчителями та однокласниками, взаємовідносини у сім'ї, особливості проведення вільного часу.

Опитування показало, що понад 70% учнів (32,2% хлопчиків і 38% дівчаток) іноді не хочуть ходити до школи; 15,4% (9,6% хлопчиків та 5,8% дівчаток) – часто про це думають; 2,4% (1,2% хлопчиків та 1,2% дівчаток) – коли не хочуть, не йдуть до школи; лише 10% неповнолітніх ніколи так не думають. До того ж 16% учнів відповіли, що вони пропускають заняття без поважних причин, просто не маючи бажання йти до школи. Причому кількість пропущених занять одним учнем

знаходиться у межах від одного уроку до всіх уроків упродовж місяця. Зауважимо, що тривалий пропуск занять без поважних причин рідко є ізольованим симптомом неблагополуччя, наслідком виключно шкільних труднощів. Як показали результати вивчення причин, діти, котрі не відвідують школу, належать до сімей з низьким рівнем життя, незадовільними побутовими умовами, низьким професійним і освітнім рівнем батьків, з порушеними дитячо-батьківськими відносинами. Таким чином, пропуск дітьми навчальних занять є серйозним індикатором кризового стану сім'ї, наслідком якого є високий ризик бродяжництва, втеч із дому, асоціальної поведінки неповнолітніх.

Враховуючи реальну ситуацію, коли неможливість здійснення позитивної соціальної ролі змушує підлітка шукати обхідні шляхи для реалізації своєї потреби у розвитку, і в результаті – залишення сім'ї чи закладу, де неможлива реалізація внутрішніх ресурсів [3, 58], ми звернули увагу на аутсайдерів класних колективів та негативні стосунки учнів із вчителями.

На питання „Які стосунки у тебе із вчителями?“ 53,2% учнів відповіли „загалом добрі, мене все влаштовує“; 33% – „нормальні стосунки лише з деякими вчителями“; 12,2% – „конфліктні стосунки із вчителями, часто не хочу ходити до них на уроки“; 1,6% учнів відповіли „мені байдуже, я взагалі намагаюся з ними не спілкуватись“. Отже, можна констатувати, що більше половини учнів задоволені своїми стосунками із вчителями, а в інших наявні певні труднощі при взаємодії з ними, що позначається на ставленні дітей до школи. На питання „Які стосунки у тебе з однокласниками?“ 58,4% учнів відповіли „я товаришую з однокласниками, вони мене поважають, рахуються з моєю думкою“, що свідчить про досить високий рівень самооцінки неповнолітніх. Водночас 33,8% із опитаних відповіли «я дружу лише з кількома однокласниками, всі інші мене не цікавлять», що підтверджує наявність реакції групування підлітків; 3 особи (1,2%) відповіли, що їх не цікавить життя класу взагалі і 2 особи (0,8%), що однокласники їх ігнорують. Такий стан справ є цілком закономірним, але і небезпечним водночас, оскільки відчужені класними колективами діти потребують визнання, якого вони можуть шукати на вулиці серед асоціальних груп.

У процесі дослідження також виявлено, що у 31,8% учнів іноді з'являється бажання втекти з дому (у 12,8% хлопчиків та 19% дівчаток); часто про це думають 6% опитаних (3,2% хлопчиків та 2,8% дівчаток); на те, що вони вже втікали, вказали 2,5% дівчат; ніколи не з'являється такого бажання у 58% учнів. А ось у 5,2% хлопців це питання чомусь викликало труднощі, і вони не відповіли на нього. Фактично біля половини опитаних учнів так чи інакше мають певне відношення до явища „діти вулиці“. Причому із тих учнів, у яких іноді чи часто з'являється бажання втекти із дому простежується недовір'я та конфліктні стосунки з батьками. Так, 52% опитаних охарактеризували свої стосунки „спілкуємось нормально, але своїми особистими

проблемами не ділюся”, 4% – „ми весь час сперечаємося, постійно конфліктуємо”; хоча 44% учнів із тих, у яких з’являється бажання втекти із дому, довіряють своїм батькам, часто просять у них поради, що може свідчити про прагнення до „романтичних втеч”, що не є наслідком складних життєвих обставин у сім’ї.

Слід зазначити, що серйозним фактором поширення дитячої бездоглядності є неорганізоване дозвілля неповнолітніх. Ми вивчали особливості проведення дітьми їхнього вільного часу з батьками та друзями. Так, 25,4% опитаних учнів займаються з батьками домашніми справами; 19,7% – разом дивляться телевізор; 8,2% неповнолітніх відзначили, що батьки допомагають виконувати домашні завдання. У середньому майже 11% опитаних разом з батьками дивляться телевізор, займаються домашніми справами і виконують разом домашні завдання. До запропонованих нами можливих варіантів проведення часу з батьками учні додавали ще й такі: „ходимо завжди в кіно чи інші місця відпочинку”, „розмовляємо про події”, „іноді гуляємо разом”, „граємося з собакою”. Однак деякі учні відзначали, що взагалі не проводять вільного часу з батьками, посилаючись на свою постійну зайнятість у діяльності різних гуртків та на спортивних тренуваннях.

Разом з тим 5,4% учнів майже ніколи не проводять вільний час разом з батьками, оскільки останні завжди зайняті; 3,2% учням не цікаво проводити час з батьками, через те, що є набагато цікавіші справи. Деякі учні відзначають, що бачаться з батьками „іноді, під час прийому їжі” або коли йдуть у гості, а так у всіх різні плани; „у вихідні дні з батьком, а у робочі – з мамою”; „батьки дивляться телевізор, а я граюся на комп’ютері”, що може свідчити про незадовільне проведення часу з батьками. Зі зменшенням часу спілкування дітей і батьків, їхніх спільних занять знижується ефективність виконання сім’єю виховної функції. Відсутність достатньої уваги та догляду з боку батьків дає можливість для впливу на дітей з боку неформальних вуличних компаній.

Водночас 48,5% опитаних неповнолітніх відзначили, що вільний час проводять з друзями „гуляючи по місту у пошуках пригод”; 13% дітей, крім того, що гуляють по місту, також ходять до комп’ютерних клубів; 4,4% п’ють пиво, курять; і лише 6,8% учнів ходять до бібліотек та кінотеатрів, 2% учнів зазначили, що у них немає вільного часу, оскільки потрібно вчити багато уроків. Учні також відзначають, що у вільний час з друзями ходять на пікніки, у парки, займаються спортом, розмовляють по телефону. Певне занепокоєння викликає той факт, що лише 25% респондентів відвідують гуртки за інтересами.

Без сумніву, вільний час є важливим фактором розвитку особистості, його обсяг слугує одним із показників розвиненості суспільства. Однак збільшення обсягу вільного часу у період суспільного прогресу автоматично не покращує його якості. Наявність вільного часу, якщо діти не знають, чим зайнятись, спричиняє їх блукання вулицями у пошуках пригод, що нерідко закінчується вживанням алкоголю,

наркотиків, участю у злочинах. Свого часу К. Ушинський вказував на недопустимість „пустого” проведення часу дітьми: „Більш усього необхідно, щоб для вихованця стало неможливим лакейське проведення часу, коли людина залишається без роботи в руках, без думки в голові, оскільки у ці хвилини псується голова, серце і моральність” [2, 359].

Під час дослідження ми також звернули увагу на проблему прояву жорстокого поводження з неповнолітніми: 50,6% дітей називають її актуальною, причому, на їхню думку, найчастіше такі факти зустрічаються на вулиці (65,4%), у школі (11,6%) та в сім'ї (11,6%).

На жаль, 80% опитаних не знають установ та організацій, які можуть допомогти дітям, які опинилися у складних життєвих обставинах і потребують захисту. Серед установ та організацій називалися притулки для дітей, міліція, служба розшуку дітей, дитячі будинки, інтернати. При цьому виявилось, що 17% опитаних знають дітей, які змушені не жити у себе вдома, найбільше їх проживає на вокзалах (33,4%) та у друзів (24,5%).

Ставлення до проблеми „діти вулиці” та способи її вирішення ми намагалися з'ясувати за допомогою питання „Що б ти порадив(ла) дітям, які змушені жити на вулиці?”. Як виявилось, ставлення респондентів до проблеми неоднозначне: від зневаги і байдужості до пропозицій допомоги („запропонував би роботу чи змайстрував якийсь будинок за містом”). Причому серед опитаних приблизно однакова кількість прихильників повернення безпритульних дітей додому („не треба ніколи тікати, всі, хто втікав, завжди хочуть повернутися додому”) або звернення цих дітей до інституцій, які можуть допомогти (міліції, інтернатів, притулків, благодійних фондів, соціальних служб). Деякі учні радять „знайти роботу, щоб вони працювали і не крали”; „дуже важливо бути незалежним, щоб не входити до угруповання бомжів і не просити копійчину на їхню користь, коли за це отримуєш лише шматок хліба та воду”, „збирати побільше пляшок, щоб заробляти на хліб, стояти у підземних переходах”, „грати на гітарі у підземці”.

Результати проведеного нами опитування учнів були цікавими та несподіваними для соціальних педагогів шкіл, у яких воно здійснювалось. Як виявилось, соціальні педагоги недостатньо приділяють уваги даній проблемі у контексті соціально-виховної роботи школи. Це підтверджується результатами аналізу заповнених соціальними педагогами характеристик класів, у яких проводилося опитування учнів.

До дослідження стану профілактичної роботи з дітьми вулиці були залучені експерти, до яких ми віднесли теоретиків та практиків соціально-педагогічної діяльності (57 осіб із міст Чернігова, Ніжина, Києва), що спеціалізуються на проблемах дитячої бездоглядності та безпритульності. Опитування експертів дозволило з'ясувати, що категорію „діти вулиці” вони визначають як неповнолітніх, котрі змушені проводити на вулиці значну частину часу (бездоглядні) чи навіть жити там (безпритульні).

Вивчаючи ставлення респондентів до актуальності проблеми вуличних дітей, ми з'ясували, що 63% із опитаних вважають: „так, ця проблема дуже актуальна, важко відзначити дієві заходи держави та громадськості для її вирішення”; 37% визнають, що проблема дійсно існує, при цьому проводяться ефективні заходи для її вирішення. Респонденти наголошують, що ефективність різних заходів слід оцінювати окремо у кожному населеному пункті, зокрема, виявилось, що у Києві вони більш результативні.

Головними причинами, що викликають поширення явища дитячої бездоглядності та безпритульності, респонденти вважають асоціальний спосіб життя батьків, насильство у сім'ї щодо дитини, змушення дитини до жебракування або розлучення батьків (табл.1).

Таблиця 1

Причини появи та поширення явища „діти вулиці”

№	Причини	Середній бал оцінювання	Рангове місце
1.	Асоціальний спосіб життя батьків (алкоголізм та наркоманія, протиправна поведінка)	4,74	1
2.	Девіантна поведінка дітей, прояв важковихованості	3,02	6
3.	Фінансово-економічні проблеми сучасної сім'ї, бідність	3,22	5
4.	Недостатня соціально-педагогічна підтримка сім'ї державними установами (школою, ЦСССДМ)	2,68	8
5.	Насильство у сім'ї щодо дитини, змушення дитини до жебракування	4,11	2
6.	Розлучення батьків	3,31	4
7.	Конфліктні взаємини між батьками та дітьми	3,45	3
8.	Незадовільний соціальний статус учня у класі, відчуження його класним колективом	3,31	4
9.	Схильність дитини до бродяжництва (дромоманія)	3	7
10.	Недостатній соціально-правовий захист неповнолітніх	1,94	9

Серед інституцій, які повинні здійснювати профілактику появи та поширення явища дитячої бездоглядності і безпритульності, експерти головними визначили сім'ї, загальноосвітні школи, соціальні служби, служби у справах дітей, кримінальну міліцію у справах дітей, дошкільні заклади, громадські організації, притулки для дітей, громади, причому саме сім'ї та школі, на думку фахівців, належить пріоритетна роль. Експерти відзначають, що перспективи вирішення проблеми „діти вулиці” практично відсутні. Вони прогнозують збільшення кількості даної категорії дітей у зв'язку з поглибленням соціально-економічної кризи, зниженням виховного потенціалу сім'ї.

Можливі шляхи вирішення проблеми експерти вбачають у розширенні мережі дозвіллевих та спеціальних закладів для дітей вулиці,

створенні спеціалізованих центрів з підготовки бригад вуличної соціальної роботи, налагодженні співпраці інституцій соціальної сфери, деінституціалізації та розвитку сімейних форм виховання, створенні умов для формування здорового способу життя дітей, підвищенні педагогічної культури батьків та гуманізації навчально-виховного процесу в освітніх закладах.

Визначення ролі школи у профілактичній роботі з бездоглядними дітьми та їхніми батьками викликала у нас інтерес до стану її організації у закладах освіти. Для цього було проведено опитування соціальних педагогів, психологів, класних керівників загальноосвітніх шкіл міст Чернігова, Ніжина, Маріуполя (145 респондентів), яке передбачало виявлення розуміння респондентами основних причин існування явища „діти вулиці”, положень щодо профілактичної роботи з даною категорією дітей. За допомогою отриманих відповідей було встановлено ряд труднощів та проблем, які ускладнюють процес профілактичної роботи з бездоглядними дітьми.

Результати опитування дозволяють констатувати, що респонденти загалом розуміють суть проблеми „діти вулиці” та її причини. Так, у трактуванні поняття „діти вулиці” можна виділити психологічний, педагогічний та соціально-педагогічний підходи, що загалом відповідає репрезентативності вибірки. Досить поширеним було розуміння, що „діти вулиці” – це неповнолітні, які живуть на вулиці, бездомні діти. Таке тлумачення поняття ускладнює можливість впливу педагогічних працівників школи на них.

Розуміння причин появи та поширення феномена „діти вулиці” вивчалось за такою ж схемою, як і при опитуванні експертів. Загалом експерти та педагогічні працівники шкіл мають схоже бачення означеної проблеми. Однак, на відміну від експертів, педагогічні працівники менш значущою причиною вважають незадовільний соціальний статус учня у класі, відчуження його класним колективом (10 рангове місце). Серед інших причин респонденти називали такі: „байдужість оточуючих та держави”, „трагічні події у сім’ї, що спричиняють сирітство дітей”, „відсутність підготовки молодих батьків, відсутність можливого покарання для них, зокрема у школі”, „відсутність у суспільстві об’єднуючої ідеї поступу”, „неврегульоване питання щодо кількості дітей у сім’ях, де батьки мають порушення інтелекту”, „недостатньо елементарної уваги батьків до дитини”.

Певні труднощі викликають питання про нормативне забезпечення соціально-правового захисту бездоглядних та безпритульних дітей. 29 % респондентів не змогли відповісти на це запитання. Головними документами, що регулюють дану сферу, були названі Конституція України, Конвенція ООН про права дитини, Закон України „Про охорону дитинства”. Водночас респонденти недостатньо обізнані щодо державних програм запобігання дитячій бездоглядності та

безпритульності, Закону України „Про основи соціального захисту бездомних осіб та безпритульних дітей”.

З'ясовано, що наявні деякі неточності у розумінні педагогічними працівниками понятійно-категоріального апарату, а це, у свою чергу, значною мірою ускладнює процес профілактичної роботи з бездоглядними дітьми. Зокрема, досить часто під профілактичною роботою розуміють переважно просвітницьку діяльність та організацію дозвілля дітей (35%). Деякі респонденти вбачають у ній налагодження співпраці з батьками (29%). Про необхідність залучення до профілактичної роботи інших інституцій вказали лише 10%. Вважаємо, що ігнорування (чи незнання) можливих партнерів на локальному рівні у вирішенні проблем бездоглядних дітей значно знижує ефективність профілактичної роботи школи загалом.

Визначаючи характерні ознаки дитячої бездоглядності та безпритульності, 75% респондентів в основному окреслювали зовнішні прояви поведінки дитини (пропуски уроків, адиктивна поведінка), які найчастіше є свідченням появи проблеми. Водночас лише 12% опитаних звернули увагу на становище дитини у сім'ї та статус у класі як такі, що можуть провокувати її вихід на вулицю, бездоглядність і безпритульність.

Респонденти визначили пріоритетну роль школи у профілактичній роботі, однак значна кількість опитаних (33%) не бачить таких можливостей на практиці і не розуміє своїх функцій у цьому процесі. Педагоги відзначають важливість взаємодії з батьками, педагогічної підтримки сім'ї для профілактичної роботи означеного спрямування, але, на їхню думку, ця взаємодія не є продуктивною (41%). Лише 5% опитаних охарактеризували роботу з батьками як систематичний і ефективний процес.

У профілактичній роботі з бездоглядними дітьми 42% респондентів використовують в основному метод бесіди, залучення до суспільно корисної праці та організацію дозвілля. Серед джерел поповнення знань щодо проблеми „діти вулиці” та соціально-педагогічної роботи з даною категорією неповнолітніх пріоритетним є самоосвіта – читання наукових та періодичних видань, пошук інформації в Інтернеті (1 рангове місце). Можна припустити, що незважаючи на гостроту окресленої проблеми, їй приділяється недостатньо уваги, про що свідчить найнижчий показник поповнення знань щодо неї, такий як, участь у семінарах та конференціях (5 рангове місце).

Зазначимо, що вивчення оцінки педагогів своєї підготовленості до вирішення завдань профілактики дитячої бездоглядності та безпритульності показало, що більшість із них (52%) здобули підготовку вже в процесі практики, тобто багато знань і відомостей, які були вже обґрунтовані, їм довелось здобувати по-новому; 30% – мають лише теоретичну підготовку; 6% вважають себе непідготовленими до такої

діяльності, і лише 12% відзначили, що мають достатню теоретичну та практичну підготовку.

Головною проблемою в організації процесу профілактичної роботи з бездоглядними дітьми респонденти називають неузгодженість дій спеціалістів соціально-педагогічної діяльності та відсутність технологічного інструментарію для роботи з даною категорією дітей та їхніми батьками.

Згідно з Наказом Міністерства освіти і науки України № 864 „Про планування діяльності та ведення документації соціальних педагогів, соціальних педагогів по роботі з дітьми-інвалідами системи Міністерства освіти і науки України” [1], у соціальному паспорті класу має визначатися категорія „безпритульність” та „бездоглядність”, що належать до складних життєвих обставин (відповідно коди „07” та „11”). Однак на практиці соціальні педагоги мають певні труднощі у визначенні й розмежуванні цих понять, тому, як правило, вони відзначають відсутність таких категорій дітей у навчальних закладах, де працюють.

Власні спостереження, бесіди з соціальними педагогами шкіл, вивчення документації дозволяють констатувати, що профілактична робота з бездоглядними дітьми часто має формальний характер. Основними заходами, що здійснюються у даному напрямі, є: ведення обліку дітей і підлітків шкільного віку мікрорайону школи, аналіз стану охоплення їх навчанням; участь у профілактичних рейдах спільно з КМСД, ССД; організація просвітницьких тренінгів, лекторіїв для дітей. Проте подібні заходи не мають чітко визначеної довгострокової мети та завдань, внаслідок чого вони розглядаються скоріше як окремі заходи, а не як цілеспрямована соціально-педагогічна діяльність.

Під час бесід із соціальними педагогами, психологами, класними керівниками було з'ясовано, що деякі з них хоча і знають про наявність державних та громадських організацій у сфері соціального захисту бездоглядних та безпритульних дітей, однак недостатньо поінформовані щодо методів їхньої роботи, можливостей та необхідності взаємодії. Занепокоєння педагогів викликає складність, а подекуди і відсутність профілактичного впливу на проблемних школярів у позаурочний час, обмежений контроль неформального середовища неповнолітніх.

Для з'ясування стану та проблем профілактичної роботи з дітьми вулиці було проаналізовано діяльність 35 соціальних педагогів, соціальних працівників, психологів, вихователів Чернігівського і Ніжинського обласних притулків для дітей та ЦСПР. За допомогою методів спостереження і бесіди ми виявили труднощі, з якими вони стикаються під час соціально-педагогічної роботи, а саме: недостатнє технологічне забезпечення, формальність деяких процедур, відсутність наступності в організації профілактичної роботи, відсутність мотивації у дітей до взаємодії зі спеціалістами, і як наслідок – використання ними примусових методів роботи з неповнолітніми.

Як показали результати вивчення означеного напрямку, змістом соціально-педагогічної роботи у притулках та ЦСПР є впровадження елементів навчально-виховного процесу, організація дозвілля (перегляд телевізійних програм, гурткова робота), що дуже важливо для соціалізації дітей, проте недостатньо для профілактичної роботи. Оскільки у дітей вулиці часто відсутнє розуміння важливості таких занять та бажання брати у них участь, профілактичний вплив на неповнолітніх не досягає поставлених цілей. Налагодження процесу профілактичної роботи педагогічні працівники притулків та ЦСПР вбачають у пріоритетності сімейно-орієнтованого підходу, розробці дієвих способів впливу на неблагополучні сім'ї та технологій роботи з ними, визначенні конкретних суб'єктів та забезпеченні механізмів їх взаємодії.

Отже, проведене дослідження засвідчило актуальність проблеми „діти вулиці” та наявність певних передумов профілактичної роботи з бездоглядними та безпритульними дітьми. Проте відсутність науково-методичного забезпечення, недостатнє розуміння соціальними педагогами, психологами сутності профілактичної роботи та своєї ролі у цьому процесі ускладнює реальну участь та реалізацію потенційних можливостей загальноосвітніх шкіл. У роботі притулків та ЦСПР відзначається недостатнє технологічне забезпечення; формальність деяких процедур; відсутність наступності у процесі профілактичної роботи та мотивації у дітей до взаємодії, що призводить до використання примусових методів роботи з ними. Виявлені аспекти стану профілактичної роботи з дітьми вулиці спонукають до подальших наукових розвідок щодо шляхів її оптимізації.

Література

- 1. Наказ** Міністерства освіти і науки України 28.12.2006 № 864 „Про планування діяльності та ведення документації соціальних педагогів, соціальних педагогів по роботі з дітьми-інвалідами системи Міністерства освіти і науки України” : електронний ресурс. – Режим доступу: <<http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1038.1385.0>> Загол. з екрану. – Мова укр. **2. Ушинский К. Д.** Собрание сочиний: в 11 т. / К. Д. Ушинский ; ред. А. М. Еголин. – М. ; Л.: Изд-во АПН РСФСР, 1948. – Т. 2: Педагогические статьи 1857-1861 гг. – 655 с. **3. Холостова Е. И.** Социальная работа с дезадаптированными детьми: учеб. пособие / Е. И. Холостова. – 2-е изд. – М. : Издательско-торговая корпорация „Дашков и Ко”, 2008. – 280 с.

Рень Л. В. Стан та проблеми організації профілактичної роботи з дітьми вулиці

Стаття присвячена вивченню стану профілактичної роботи з бездоглядними та безпритульними дітьми, виявленню проблем її організації в умовах різних інституцій.

Ключові слова: діти вулиці, профілактична робота, взаємодія інституцій, дозволя.

Рень Л. В. Состояние и проблемы организации профилактической работы с детьми улицы

Статья посвящена изучению состояния профилактической работы с безнадзорными и беспризорными детьми, выявлению проблем её организации в условиях разных институтов.

Ключевые слова: дети улицы, профилактическая работа, взаимодействие институтов, досуг.

Ren' L.V. The state and problems of organization prophylactic work with the street children

The article is devoted to the study of the state of prophylactic work with the neglected and homeless children, to the exposure of problems of its organization in the conditions of different institutes.

Keywords: street children, prophylactic work, cooperation of institutes, leisure.

УДК 37.013.42:364.4-053.6-055.26

О. П. Скоромна

**ЮНЕ МАТЕРИНСТВО
ЯК СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА**

Проблема юного материнства в останні десятиліття стає все більш актуальною у зв'язку із зростанням сексуальної активності підлітків, що веде до зростання кількості незапланованих вагітностей і пологів у дівчат-підлітків, і, отже, до збільшення кількості молодих матерів.

Материнство в юному віці супроводжується низкою труднощів життєдіяльності, вирішення яких значною мірою залежить як від самих підлітків і їх сімей, так і від суспільства. Раннє материнство веде до соціальної ізоляції юних матерів, переривання їх освіти, що надалі завдає економічний збиток суспільству. Юна мати нерідко позбавлена економічної та психологічної підтримки, що негативно позначається на її соціальному самопочутті та ефективності адаптації до ролі матері.

Народження дитини стає додатковим джерелом емоційного навантаження для юної жінки і її близьких. Поглиблює цю обставину і те, що юні матері стикаються із засудженням, ворожістю оточуючих, серед яких часом виявляються і їхні близькі [1].

Таким чином, юне материнство є складною соціальною, медичною, педагогічною і психологічною проблемою, актуальність вивчення якої не викликає сумніву.